

PİR SULTAN ABDAL VE SİVAS KAYNAKLI CÖNKLERDE BAZI ŞİİRLERİ*

Doğan KAYA

Pir Sultan, Türk edebiyatının önemli simalarından olup adından en çok söz edilen şairlerdendir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. XVI. yüzyılda yaşamıştır. Asıl adı Haydar'dır. Hayatı menkabelerle doludur. Yıldızeli'nin Banaz köyünde doğmuş, çocukluğu bu köyde geçmiştir. On beş yaşına gelince Banaz'dan ayrılıp, Elmalı (Antalya'nın Elmalı ilçesi, Çorum merkez Elmalı Köyü yahut İskilip'e bağlı Elmalı köyü) ve Çorum'daki Bektaşî dergâhlarında eğitim görmüş; daha sonra sipahi olmuş; Osmanlı ordusunda Belgrat Seferi'ne katılmış ve Budin Kalesi'nin fethinde bulunmuştur. Seferden sonra Çorum'a dönüp, tekrar dergâha girmiş; bir süre sonra da vekil olarak Sivas'ta PİR'in postuna (makamına) oturmuştur. Pir Sultan dergâha kapanıp kalmamış; etrafıyla ilgilenmeye başlamıştır. Dergâh, kısa sürede çevreden gelen sıkıntılı ziyaretçilerle dolup taşmaya başlamıştır. Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından bu durum, tehlike olarak değerlendirilmiş ve önce Şeyh Haydar hapse atılmış; sonra da astırılmıştır. Mezarı söylentiye göre bugün Sivas'ta Kepçeli mevkiinde, taş yığını görünümünde imiş. Bu taş yığını, asılması sırasında, Hızır Paşa'nın emriyle atılan taşlardan oluşmuş. Ölmeden önce, 1574'te ölen musahibi Ali Baba'ya şiir söylediğine göre bu tarihten önce asıldığını söyleyebiliriz.

Seyyit Ali (Pir Ali), Pir Muhammed, Pir Gaib Abdal ve Senem adlarında çocukları vardır. Bunların da şair oldukları bilinmektedir. Ancak bunlardan Pir Muhammed'in Tokatlı olan ve XVIII.-XIX. yüzyıllarda yaşayan Abdal Pir Sultan'ın oğlu olduğu ispatlanmıştır.

Pir Sultan hakkında bilhassa Sivas yöresinde pek çok menkabe anlatılmaktadır. Bunlardan en çok anlatılan iki menkabe şudur.

"Hızır Paşa Sivas'la Hafik arasındaki Sofular köyündenmiş. Bu köy eskiden Alevî köyü imiş; sonra ahalisi azmış. Hızır Paşa, köyünden Banaz'a gelmiş, Pir Sultan'ın 'azab'ı, sonra da müridi olarak bir zaman Banaz'da kalmış. Pir Sultan'a demiş ki: "Pirim, bana himmet ver de bir makama geçeyim, büyük adam olayım". Pir Sultan da: 'Ulan Hızır, ben dua ederim, sen büyük adam olursun, Paşa, Vezir olursun, gelir beni asarsın.' demiş. Hasılı Pir Sultan'ın himmetiyle, Hızır İstanbul'a gitmiş, orada terakki etmiş, nihayet Paşa olmuş ve Sivas'a vali gelmiş. İlk işi, Pir Sultan'ı Sivas'a huzuruna çağırarak olmuş. Hızır Paşa eski şeyhine hürmette kusur etmemiş; nefis yemekler ikram etmiş. Pir Sultan bunları yememiş. Paşa bunun sebebini sorunca, Pir Sultan: 'Sen zina ettin, haram yedin, yetimlerin âhını aldın, haram para ile yapılmış yemeklerini ben değil, köpeklerim bile yemez'. Paşa hiddet etmiş. Pir Sultan, Sivas'tan, Paşanın konağından Banaz'daki iki köpeğine seslenmiş, köpekler gelmişler; önlerine Pir Sultan yemek tepsisini

*Yayımlandığı yer: *Hayat Ağacı*, Sivas, Bahar 2008, S. 10, s. 70-72.

sürmüş, köpekler dokunmamışlar bile... Bu hakarete Paşa çok kızmış, Pir Sultan'ı Sivas'ın Toprakkale'sine hapsedmiş. Lakin yine ne olsa, eski şeyhine kıymak istememiş, ona haber göndermiş, huzura çağırılmış. 'Eğer içinde Şah'ın adı geçmeyen üç deme söylersen seni affedeceğim' demiş. Pir Sultan 'Peki' demiş, ama söylediği üç deyişin içinde de 'Şah' sözü geçmiş Bunlar; 'Açılın kapılar Şah'a gidelim', 'Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz' ve 'Ben de bu yayladan Şah'a giderim' ayaklı şiirlerdir. Pir Sultan'ın böyle meydan okuması Hızır Paşa'yı büsbütün gazaba getirmiş; Pir Sultan'ın asılmasını emretmiş. Bir gece Pir Sultan'ı asmaya götürmüşler. O da;

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler

Bizi kem kişi de bellemesinler..."

diye başlayan altı haneli bir şiir söylemiş.

Ertesi sabah kahvede ahali toplaşmış, konuşuyorlarmış. Biri demiş ki: 'Bu gece Pir Sultan'ı Hızır paşa astırdı.' Başka biri atılmış: 'İmkânı yok, demiş, çünkü ben bu sabah onu Koçhisar yolunda Seyfebeli'nde gördüm.' Diğer bir adam: 'Senin yanlıştın var, ben onu Malatya yolunda Kardeşlergediği'nde gördüm.' Bir üçüncüsü: 'Yeni-Han yolunda, Şahnagediği'nde gördüm.' Bir dördüncüsü de: 'Ben Tavraboğazi'nda gördüm.' demiş. Herkes şaşırılmış. Darağacının olduğu yere gitmişler, bakmışlar ki, Pir Sultan hırkasını darağacına asmış, kendi kaybolmuş. Darağacından inip yola düziülen Pir Sultan'ın peşine kasas(ases)lar düşmüş, onu yakalamak istemişler. O sırada Pir Sultan Kızılırmak üstündeki köprüünün öte başına geçmiş bulunuyormuş; 'Eğil köprü' demiş, köprü eğilmiş, suya batmış. Asesler köprüünün beri yanında şaşa kalmışlar ve bu kerameti gördükten sonra daha bir yapacakları kalmamış, dönmüşler."

Pir Sultan hakkında anlatılan bir başka menkabe de şöyledir:

"Sivas'ta bir Kara Kadı, bir de Sarı Kadı varmış. Pir Sultan Abdal'ın da iki köpeği varmış. Birinin adını Kara Kadı, ötekinin adını da Sarı Kadı koymuş. 'Gel Kara-Kadı, git Sarı-Kadı' diye köpekleri çağırırmış. Bunu bir gün Pir Sultan'ın düşmanları duymuşlar, gidip Kara Kadı'ya, Sarı-Kadı'ya 'Pir Sultan Abdal, kapısındaki köpeklere sizin adınızı koydu.' demişler. Hemen kadılar Pir Sultan'ı çağırıp muhakemeye başlamışlar. Pir Sultan: 'Evet, köpeklerime sizin adlarınızı koydum, demiş, lâkin benim köpeklerim haram yemez!' Kadılar: 'Nerden biliyorsun?' diye sormuşlar. Pir Sultan cevap vermiş: 'İsterseniz tecrübe edelim.' demiş. Birkaç hoca ve, hacı da gelmişler, köpekleri getirmişler. Hocalar, hacılar; gizlice bir kap haram yemek, bir kap da helâl yemek yapmışlar, her ikisine belli birer işaret koymuşlar. Sarı Kadı ile Kara Kadı oturmuşlar, haram yemekleri yemeğe başlamışlar. Hocalar ve hacılar haram yemeği kaduların yediğini gözleriyle görmüşler. Köpekleri getirmişler. Yine bir kap haram yemek, bir kap da helâl yemek koymuşlar. Köpekler haram yemeği yememiş, helâl yemeği yemeğe başlamışlar. Hocalar, hacılar böylece kaduların haram yediklerini bilmişler, 'İyi köpek kötü kadıdan efdaldir.' demişler."

.....

"Pir Sultan kızını çok severmiş, her zaman dizine oturtup okşarmış. Çevresinin geleneğine uymayan sözler söylemiş. Şunun bunun aleyhinde atıp tutarmış. Bu yüzden

Sivas'ta Hızır Paşa tarafından asılmış ve şimdiki Jandarma Dairesi'nin bulunduğu yere gömülmüş.

Pir Sultan darağacında iken Hak tarafından bir köpek gönderilmiş. O da köpeğin üstüne basıp kendi ipini çözmüş ve yerine köpeği bağlamış. Sabahleyin kalkanlar bir de ne görsün; darda Pir Sultan yerine köpek asılı...

Pir Sultan Şah'a gitmek için İran yolunu tutmuş. Adını: değiştirip "Kanberoğlu" koymuş. Çamlıbel'e gelince, İstanbul'dan Sivas'a musahip olarak gelen bir efendi ile karşılaşmış. Musahip kim olduğunu sormuş, o da kendini tanıtmış. Fakat adamcağız inanmamış. Çünkü geçtiği yollarda Pir Sultan'ın asıldığı ve Sivas'ta ateşlerin yanmadığı söyleniyormuş. Musahip: 'Eğer sen Pir Sultan isen bana bir nefes oku.' Demiş. O da bir nefes okuyup Sivas'ta ateşlerin yanmadığını ve kazan kaynamadığını anlatmış. Arkasından bir nefes daha... Onda da Hızır Paşa'nın köpeğin dübüründen üfürürse ateşleri yanacağını açıklamış.

Bunun üzerine musahip, Sivas'a gidip gördüklerini ve duyduklarını Hızır Paşa'ya anlatmış. Paşa köpeği dardan indirip dübüründen üfürmüştü. Birinci üfleyişte köpek dile gelip bağırmış: 'Pir Sultan', ikinci üfürüşte 'Can Sultan' üçüncü üfürüşte 'Ya Sultan' demiş, bütün ateşler yanmış.

Pir Sultan doğruca Şahın yanına gitmiş. Ona seyis olmuş. Aradan epeyce zaman geçmiş. Şah'ın Sanem adında çok güzel bir kızı varmış. Kız, Kanberoğlu'na âşık olmuş. Babasına anlatmış. Fakat babası; 'Kızım, o büyük adamdır, seninle meşgul olmaz.' diyerek razı olmamış. Lâkin kızını kandıramamış. Neticede evlenmişler. Nice yıllar sonra, Pir Sultan memleketini arzulamış. Meseleyi Şah'a açmış. Önce razı olmamışsa da, sonra ısrarına dayanamayıp izin vermiş. Sanem'le Pir Sultan Sivas'a gelmiş. Çarşıda pazarda yan yana dolaşırlarmış. Herkesin nazar-ı dikkatini celbedecek işler yapmışlar. Vaziyet Hızır Paşa'ya anlatılmış. Paşa onları çağırılmış. Kız Paşa'yı görünce içi gıcıklanmış. Genç ve yakışıklı paşa hoşuna gitmiş. Paşa kıza; 'Bu adam senin neyin?' diye sorunca, kız; 'Benim bir şeyim değil, zorla kaçırdı.' diye yalan söylemiş. Pir Sultan; 'Karımdır.' demişse de kimseyi inandıramamış. Paşa ile kız evlenmişler. Kanberoğlu'nun da Pir Sultan olduğunu anlatmış. Paşa korkmuş. Pir Sultan'ı tutup öldürtmüş ve kanlı öküz postuna sarmış. Ama Paşa, öldüğüne bir türlü inanmamış. 'Bir defa astık, köpek donuna girdi, şimdi kim bilir ne donuna girer?' diye günlerce beklemiş. Nihayet yıkayıp gömmek istemişler. Fakat deri bir türlü açılmamış. 'Bunu ancak Sanem açabilir, sırrına o vakıftır.' demişler. Sanem yanına gidip: 'Açıl, Pir Sultan açıl' demiş. Deri 'Şak' diye ortadan ikiye bölünmüş. Yıkayıp gömmüşler. Üstüne taş, kaya yığmışlar. Bir daha dirilip çıkamamış."

İbrahim Aslanoğlu bugüne kadar edebiyatımızda birkaç tane Pir Sultan'ın var olduğunu tespit etmiştir. Söz konusu şairlerin başlıcası şunlardır:

Pir Sultan: Asıl adı Haydar'dır. Şiirlerinde genellikle Pir Sultan'ım Haydar diye tapmıştır. Çorumlu olup Hasan Baba tekkesinde kalmış; sonra Rumeli'de Seyyid Ali Sultan tekkesine bağlanmıştır ve geri dönüp dönmediği bilinmemektedir.

```

+      + 7      * + 8
+
+      + % & 1 !
+ 1 D >% ' .! 2
%      0 > E )
7 !      +
+      "$$$>" ' %
9 !
! ) ( ' 0 * ' 0 & '
% *
*      F )
! % !      +
! +      ! % 3
* +      7! (
% 3      F ' A ' 8 ' / ' 9
> ' -
+ 7      *

G 0 H) 0 7 B % I E
J K=1 :L?A M N! O-+ P K/<<% 8 '
1 :L?L <? M N ) >% Q
% :L=J :LK M % Q ?
- 1 :L;J :?A M % )
8 % :L;< :KL M % >& 7 0
9 4 ILML ?@A ME 0 1
:LK; L= M E! 9 ?&$$ 8 1 :L<:
R""$#S=: M ! - 1 :L<< ?@A M
1 ! % ' 1 :LA= M H3 '
0 4 ( ) ) +I K</% 5$!5 9") % L>:J- ?@@?
.( ) 2 M % & % * & & =
1 ?@@= JJ= M 0 % *
% *
) !

!
/
/
(
(

```

Gelsin Muhammet gelsin
Müminlerin elin alsın
Canım Şah'a kurban olsun
Bizi Yaradan aşkına

Bu dünya kurulu faktır
Bilenlere sözüm yoktur
Allah bir Muhammed Hak'tır
"Hû" dedik pırlar aşkına

Gelin faktan geçelim
Akı karayı seçelim
Ab-ı kevserden içelim
On iki İmam aşkına

&
 0 8 4' !
 E
 ! !*

 - !*
 8 +4! +
 &
 ! !*

 "# \$%& '
 8 1
 8 +4!
 ! !*

) *) +, -%)
 -
) +
 8 + & '
) +

 & !
) + +
 Q
) +

 (* +
 & '
 0
) +

) !!
 % !+
 & '
) +

 0
 -
 "# \$%& ./% ' 6 +
) +

Olmalı

Bir yiğidin eli düşse darlığa
Ya onun halinden bilen olmalı
Sonra eli erişirse varlığa
Ulu eylediğın kimse bilmeli

Eğer zengin isen "Gel beri" derler
Kan eylesen senin terkini yurlar
Fukara gelince "Kapıya" derler
Fukaranın halin bilen olmalı

Açamazsan dön geri
 Gel beri ey can gel beri
 Açamazsan dön beri

Bilirim haslar hasını
 Gönlünden kaldır yasını
 Ol cömertlik lokmasını
 Saçabilirsen gel beri
 Saçamazsan dön geri
 Gel beri ey can gel beri
 Saçamazsan dön beri

Pir Sultan'ım eydür heman
 Dağları bürüdü duman
 İşte İncil işte Kur'an
 Seçebilirsen dön beri
 Seçemezsen dön geri
 Gel beri ey can gel beri
 Seçemezsen dön beri

Senin için

Nedir benim ara yerde çektiğim
 _ünde yüz taş değer dost senin için
 Kalktı havalandı gönlümün kuşu
 Çevrinip konduğum dost senin için

Gönlüm endişede gözüm yollarda
 Gâhi kırıcı gâhi boran illerde
 Diyar-ı gurbette gurbet ellerde
 Eğlenip kaldığım dost senin için

Artırdın efkârı düşürdün zâra
 Zülfün ziya vermiş her bir diyara
 Baştan aştı dalgam değer kenara
 Ummana daldığım dost senin için

Pir Sultan Abdal'ım tur eder aynım
 Türabın yönüne eđdirir yönüm
 Verseler dünyayı şad olmaz gönlüm
 Şad olup güldüğüm dost senin için

Hüseyin

Gönlümün sultanı müminin şahı
 Gaib âleminin şems ile mahı
 Şah Hüseyin'im deyü ederler ahı
 Ehl-i mateme şafidir Hüseyin

Dedendir Muhammet atandır Ali
 Anandır Fatıma cihanın gülü
 Cümle evliyalar dediler "Beli"
 Evliyalar piri Hasan Hüseyin

Pir Sultan'ım tuttum elin eteğın
 Düşmanına düşmanız biz hanedanın
 Çeşm-i envarıdır ol Murtaza'nın
 Ehl-i beyt hünkârı Hasan Hüseyin

Eylediler

Muhammed Ali'nin güzel yolları
 Şimdi yollarımız zor eylediler
 Azgın yaralar cerrah çoğaldı
 Herkes bildiğini bol eylediler

Kesilmedik karaçalı töredi
 İblis'e kul olanlar Hak'dan ıradı
 Yolođlu kalmadı fitne töredi
 Gerçek akıllıyı del'eylediler

"Gonca güller gibi açılam" derdim
 "Yetmiş iki dilden seçilem" derdim
 "Şunda üç beş sene geçinem" derdim
 Ahiri dünyayı çöl eylediler

Pir Sultan Abdal'ım bu bir nur idi
 Akılları ermez gizli sır idi
 Bizim bildiğimiz Ali bir idi
 Şimdi her yerde bir Al'eylediler

Bana Yeter

Kâmile varmadan kâmil olunmaz
Her mürşit olanda kemal bulunmaz
Nefsini bilmeden Halık bilinmez
Okudum cim ise dal bana yeter

Yeter bana ol pirimin kemâli
Celali içinde vardır cemali
N'eylerim ben malı n'eylerim hali
Mürşidimden olan hal bana yeter

Pir Sultan'ım damenin tuttu erin
Hakk'ın rızasıdır rızası pirin
Mürşidin gönlünde var ise yerin
Beytullah değil mi ol bana yeter

Deyü Deyü

Yüzüm süre süre geldim dergâha
Efendim halımdan bil deyü deyü
Can olan dayanmaz böyle cefaya
Ne ki çevrineyim yar deyü deyü

O kimdir ki serin verir meydana
Gurab dağda gezer bülbül gülşanda
Her ne ister isen tek mil bu canda
Sunalar çağrışır göl deyü deyü

Yârin muhabbeti girdi zihnime
Âlem bir yan olsa gelmez aynıma
Zülüflerin kement oldu boynuma
Çektiler urganım dâr deyü deyü

Meydandan sürerler kuru ladini
Yürütmezler yedilüben yedeni
Asil Hakk'ı sever cahil lâ-dini
Yine sen çağırın gel deyü deyü

Pir Sultan Abdal'ım Hakk'a varanlar
Hakk'ın dergâhına yüzün sürenler
Evvel ikrar verip sonra dönenler
Gider Cehennem'e nar deyü deyü

Dil Neme Yetmez

Bülbül olsam gül alında şakırım
 Özbağında biten gül neme yetmez
 Süleyman'ım kuş dilinden okurum
 Bana talim olan dil neme yetmez

Aşk kitabın ele aldım yazarım
 Daim Hakk'a doğru meylim pazarım
 Neme gerek dağı taşı gezerim
 Karşıda görünen yol neme yetmez

Derviş oldum pir eteğin tutarım
 Hak'a doğru çekilmiştir katarım
 Baykuş gibi garip garip öterim
 Issız viraneler çöl neme yetmez

Dünyanın ötesi neden malumdur
 Bu ilmin sırrına eren âlimdir
 Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
 Bana hırka ile çul neme yetmez

Pir Sultan'ım sırrın kimseler bilmez
 Tevekkül malını erteye komaz
 Kişi kismetinden artığın yemez
 Bana kismet olan mal neme yetmez